

**„УКАЛУПЉИВАЊЕ” ИЛИ
ПРЕКОРАЧЕЊЕ ГРАНИЦА**
Друштвене науке у савременом добу

Уредници
ГОРАН БАШИЋ
МИРЈАНА РАШЕВИЋ

БЕОГРАД, 2017

Издавач

ИНСТИТУТ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
БЕОГРАД
2017

За издавача

Горан Башић

Уредници

Горан Башић
Мирјана Рашевић

Рецензенти

Академик Тибор Варади, Српска академија наука и уметности
Проф. др Владимир Вулетић, Филозофски факултет Универзитета у Београду
Др Лилијана Чичкарић, Институт друштвених наука, Београд

АУТОХТОНОСТ И НАЦИОНАЛИЗАМ¹

ВЛАДИМИР МИЛИСАВЉЕВИЋ*

Сажетак Овај рад се бави растућом актуелношћу појма аутохтоности у савременом десничарском политичком говору у Европи, посебно у Француској. Позивања на аутохтоност наводно имају за циљ заштиту културног идентитета европског становништва, суоченог с претњом неконтролисане имиграције. Заговорници аутохтоности Европљана често истичу да они само траже за њих иста права као она која се признају домородачким народима у деловима света који су раније били колонизовани. Међутим, тај аргумент је историјски погрешан јер намерно превиђа разлику између колонизатора и колонизованог, тлачитеља и потлаченог. Појму аутохтоности може се дати позитиван морални садржај једино ако се он ослободи контекста колонијалне доминације у којем је настао. То се у тексту показује тумачењем неких аспеката Фихтеових (Fichte) „Говора немачкој нацији“.

Кључне речи: аутохтоност, колонизација, нација, национализам, територија, тлачење

Проблем миграната у земљама западне Европе изазвао је својеврсну ренесансу појма аутохтоности још у деведесетим годинама прошлог века. Масовна миграцијска кретања азијских и афричких избеглица, која су досегла врхунац у годинама након Арапског пролећа, учинила су тај појам још актуелнијим. Тако су данас у говору десничарских политичких странака позивања на аутохтоност Европљана постала готово свакодневна. Она представљају један од кључних аргумената заговорника става да, зарад заштите идентитета домаћег становништва, границе нове „тврђаве Европа“ треба учинити непропусним за имигранте. У складу са смислом који се обично придаје речи „аутохтоност“, ваневропским усељеницима супротстављају се права прводошавших житеља – оних који, ако већ не одувек, а оно бар више од хиљаду година, живе на једном и истом, европ-

¹ Овај текст је резултат рада на пројекту Института друштвених наука у Београду „Структурне друштвене и историјске промене српског друштва у контексту европских интеграција и глобализације“ (ОИ 179039), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

* Институт друштвених наука, Београд

ском тлу, и који већ због тога имају неоспорно и искључиво право на њега.

Наведимо неке примере из политичке свакодневице једне од западноевропских земаља, који су репрезентативни и за друге државе данашње Европске уније.² Још пре четврт века француски Национални фронт супротставио се предлогу закона који је имао за циљ спречавање расне дискриминације аргументима изведеним из аутохтоности француског становништва, и то уз изричито позивање на позитивну улогу коју је ексклузивистичка идеологија аутохтоности имала у старој Грчкој, посебно код Атињана.³ Следећи њихов пример, тадашњи симпатизери Националног фронта видели су аутохтоност Француза као потврду сопствене изузетности. Данас су премисе аргументације нешто другачије постављене, упркос томе што су политички субјекти који се позивају на аутохтоност делимично остали исти (Национални фронт је у међувремену ојачао и избио на друго место на француској парламентарној сцени). Јуна 2014. група Зелених упутила је Скупштини Регионалног већа Рона-Алпи (Rhône-Alpes) предлог да подржи захтеве слабо познатог аутохтоног народа Кичва са територије Сарајаку у екваторијалној Амазонији (Еквадор). Они су се односили на спречавање масовног искрчивања шума за које су одговорне мултинационалне нафтне компаније, пошто се њиме уништава животна средина те мале, угрожене заједнице. На скупштинском заседању један од чланова Већа из редова Националног фронта, Брино Голниш (Bruno Gollnisch), подржао је тај предлог.⁴ Но он је искористио прилику да од Скупштине затражи да подржи и одговарајуће захтеве аутохтоних Француза, и то из разлога идентичних онима који су навели Зелени. Голнишева аргументација заснива се на премиси да је и француски народ угрожена аутохтона популација: посебно, идентитет Француза доведен је у питање доласком имиграната из најразличитијих земаља света. Слични примери долазе из других земаља, као што је Италија.

² Наравно, с позивањима на аутохтоност не срећемо се само у западној или северној Европи већ и у централном, источном и југоисточном делу континента.

³ Упор. Владимир Милисављевић, *Kada su ljudi nicali iz zemlje: autohtonost u govoru antičke Grčke* (Beograd: Fedon, 2016), 15–17.

⁴ Упор. записник са поменуте седнице: Rhône-Alpes, Conseil régional, Assemblée plénière, jeudi 19 et vendredi 20 juin 2014, Procès verbal, 67–68, 281–284, 479–480, преузето 26.7.2017, <http://deliberations.rhonealpes.fr/RecueilsPDF/2014/CompteRendu/PVAP/PVAP%2014-06-19.PDF>.

Северна лига (која, у строгом смислу, није странка екстремне деснице) својевремено је поредила аутохтоне „Паданце“ – измишљену северноиталијанску нацију, чије је постојање требало да буде разлог за независност богатијег, северног дела Италије – с америчким Сијуксима, пошто њихова права угрожавају јужњачки „колонизатори“.⁵

Када се комичност оваквих обрта остави по страни, из њих се могу извести закључци који нису лишени значаја. Пре свега, позивање на аутохтоност ту више не служи као основ схватања о изузетности француског или неког другог народа у односу на друге, или о његовој планетарној цивилизаторској или морализаторској мисији. Напротив, истицање сопствене аутохтоности и преимућстава које она даје овде се своди на примену реторичког топоса који су Перелман (Perelman) и Олбрехтс-Титека (Olbrechts-Tyteca) назвали „правилом правде“, пошто се њиме за аутохтоне Французе захтевају само „иста права“ која су већ призната другима, међу којима је најважније право аутохтоног народа да сâм управља територијом на којој живи.⁶ Тај вид аргументације још јасније је разрадио извесни Антонен Кампана (Antonin Campana), покретач „блога европских урођеника“ под необичним називом, *Аутохтона земља*. Кампана се, додуше, дистанцира од Националног фронта, коме замера што није увидео неминовност разлаза између принципа аутохтоности и идеје Републике и тако се ослободио републиканске идеологије. Ипак, из његових основних ставова изводе се практичне антиимиграцијске консеквенце идентичне онима за које се залаже и Национални фронт: „По којем то праву према аутохтоном становнику Француске треба поступати другачије него према аутохтоном становнику из Нове Каледоније? Борба за једнакост у правима биће, због своје неоспорне оправданости, привилеговано средство да се аутохтона егзистенција потврди и да јој се пружи видљивост коју ће Систем тешко моћи да маскира. Јер, ту је заиста реч о егзистенцији. Република негира аутохтони народ Француске и тражи прибежиште у етноцидној митологији према којој је овај наводно нестао 1789. године, растворивши се као мађијом у политичко тело састављено од

⁵ Marta Machiavelli, „La Ligue du Nord et l'invention du 'Padan'”, *Critique internationale* 10 (2001): 130, 132. У даљем тексту (Machiavelli, „La Ligue du Nord et l'invention du 'Padan'”).

⁶ Chaïm Perelman и Lucie Olbrechts-Tyteca, *Traité de l'argumentation* (Bruxelles: Éditions de l'Université de Bruxelles, 2008), 294–297. У даљем тексту (Perelman и Olbrechts-Tyteca, *Traité de l'argumentation*).

’удружених чланова’ (*associés*) који су дошли из целог света“.⁷ У формалном погледу, ово извођење задовољава чак и захтеве политичке коректности. Разлози против имиграције представљају се под маском става поштовања културне разноликости и настојања да се она очува – само што из тог става произлази да свако треба да остане код своје куће.⁸

Како објаснити растући значај аутохтоности у савременом свету? Према преовлађујућем тумачењу, савремена ренесанса аутохтоности значила би повратак потиснутог, традиционалног и атавистичког елемента, који неконтролисано избија у политичку стварност упркос све нијансиранијем промишљању смисла појмова нације и национализма. Позивања на аутохтоност Европљана тада би се могла разумети као најверљивије сведочанство о расцепу између теорије, где још од осамдесетих година влада конструктивистичка парадигма, према којој су нације ствар „инвенције“, а не првобитна датост, и практичног политичког живота, у којем се увек изнова потврђује способност атавистичких и трибалистичких слогана да мобилишу и запале емоције људских маса – и то не само у Трећем свету или на Балкану, већ управо у оним земљама које чине језгро „цивилизоване“ Европе, и које су, попут Француске, Велике Британије или Холандије, постојбина прихватљивог западног, грађанског национализма.⁹

Да ли је заиста тако? Употреба аутохтоности у политичке сврхе свакако представља један од најизразитијих примера такозване натуралистичке идеологије. Фикција о изворној везаности племена или нације за тло које настајују не служи само томе да се одбије претензија другог – ривала или непријатеља – већ омогућује да се политичка заједница о којој је реч представи као уписана у вечни поредак природе, и тиме стави с оне стране историје и људских конвенција. У том смислу, претензија на аутохтоност и права која из ње произлазе заиста представља дијаметралну супротност концепта

⁷ Antonin Campana, „Déclaration des droits du peuple autochtone de France“, 14.6.2017, *Terre autochtone: le blog des aborigènes d'Europe*, преузето 25.8.2017, <http://www.autochtonisme.com/2017/06/synthese-autochtone-19-declaration-des-droits-autochtones.html>. У даљем тексту (Campana, „Déclaration“).

⁸ Machiavelli, „La Ligue du Nord et l'invention du 'Padan'“, 134.

⁹ Hans-Ulrich Wehler, *Nationalismus: Geschichte, Formen, Folgen* (München: Beck, 2001), 8–9. Peter Geschiere, *The Perils of Belonging: Autochthony, Citizenship and Exclusion in Africa and Europe* (Chicago: The University of Chicago Press, 2009), 29. У даљем тексту (Geschiere, *The Perils of Belonging*).

нације као уговорне заједнице грађана који је чине, чија је примарна одлика јединство политичке воље, концепта сажетог у Ренановом (Renan) одређењу нације као свакодневног плебисцита.

Упркос томе, све чешће истицање сопствене аутохтоности не може се објаснити повратком традицији или – оштрије формулисано – регресијом националне свести, која се исцрпљује у потрази за коренима. Сам појам аутохтоности и начине његове употребе и злоупотребе треба разумети у вези с историјом европског колонијализма и двосмисленостима европског појма нације. Покушаћемо да осветлимо ту проблематику и да у том контексту сагледамо специфичност позивања на аутохтоност с којима се срећемо данас.

Колонијално порекло аутохтоности

Било би лагодно сагледавати колонијалну ситуацију кроз призму супротности између „аутохтоног“ становника колонизоване земље и колонијалног господара, који ономе првом чини неправду одузимајући му његову земљу и потчињавајући га својој власти. Али, такав опис је поједностављен. Он чак имплицитно преузима перспективу колонизатора: упркос свом старогрчком пореклу и архаичном призвуку, појам аутохтоности којим се данас служимо не припада примитивном вокабулару првобитног човечанства, већ потиче из језика колонијалне администрације. Постколонијалне студије показале су како се он уписује у историју империјализма и његову економију. Појам аутохтоности заправо одговара једној техници владања, а не традицијама колонизованих народа. Аутохтони становник, урођеник или домородац првобитно је онај „други“, објект колонијалне доминације.¹⁰

Употреба именице „аутохтоност“ и одговарајућег придева „аутохтон“ била је нарочито раширена у оним деловима света који су потпадали под колонијалну власт Француске. За разлику од британске империје, која се у управљању својим колонијама ослањала на локалне домородачке структуре ауторитета и ефикасно их инструментализовала за остварење својих циљева (у томе се састојала тзв. *Indirect rule*), француска колонијална администрација настојала је да успостави директну, централизовану власт у својим областима, да би

¹⁰ Achille Mbembe, *On the Postcolony* (Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2001), 28. У даљем тексту (Mbembe, *On the Postcolony*).

тек накнадно, под утицајем британског модела, усвојила нешто еластичнији приступ.¹¹ Таква власт над становништвом врши се пре свега посредством контроле над одређеном територијом, тако да се њено успостављање у колонијама може разумети и као проширење принципа територијалности карактеристичног за европску националну државу. Појам аутохтоног становника, који су француске власти увеле у употребу у Африци крајем 19. века, нарочито је погодан за ту сврху. Он већ садржи у себи суштинску везу између поданика и територије коју овај настањује. Широка употреба тог појма објашњава се, међутим, и прозаичнијим практичним циљевима. Територијални принцип није одговарао стању затеченом на терену, где су се популације различитог порекла кретале не базирајући се на границе које је колонијална управа уцртала на својим мапама; он, уосталом, није одговарао ни афричком искуству простора.¹² Стога је поданике требало фиксирати за земљу – *учинити* их аутохтоном – у циљу њихове боље контроле и искоришћавања, а пре свега ради ефикасније наплате пореза. „Аутохтоност“ је била начин да се изађе на крај с њиховим флуидним, неухватљивим идентитетима.¹³ Дакле, употреба појма аутохтоности, као и само одређење аутохтоног становника, одговарају на потребу за лакшим и економичнијим вршењем одређеног типа власти. Наравно, развијено појмовно разликовање између седелачких (аутохтоних) и лутајућих етничких група постојало је већ унутар колонизованих друштава.¹⁴ Но то је само разлог више да се у примени монолитног појма аутохтоности на укупно домаће, тј. неевропско становништво, препозна арбитражност и насиље. За колонијалну управу, сви „аутохтони“ становници су иловача, безоблична маса која је пуки супстрат вршења власти и експлоатације.¹⁵

Као и границе међу новоуспостављеним државама на подручју некадашњих колонија, које не поштују етнички састав становништва, већ су резултат поделе територија међу бившим империјалним

¹¹ Geschiere, *The Perils of Belonging*, 14–15.

¹² Jeffrey Herbst, *States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control* (Princeton: Princeton University Press, 2000), 40–46. У даљем тексту (Herbst, *States and Power in Africa*).

¹³ Упор. Zoran Ćirjaković, *Globalna Afrika* (Beograd: Arhipelag, 2013), 94. У даљем тексту (Ћирјаковић, *Глобална Африка*).

¹⁴ Geschiere, *The Perils of Belonging*, 15–16.

¹⁵ Mbembe, *On the Postcolony*, 28.

силама, и појам аутохтоности је производ колонијалне епохе.¹⁶ Тиме се могу објаснити резерве које су према том појму изразили борци против колонијализма. Најпознатији међу њима, Франц Фанон (Frantz Fanon), користи термин „аутохтон“ на чисто дескриптиван начин, како би њиме означио припадника колонизованог народа, али при том не помишља да такав наслов даје ексклузивна права на земљу или привилегије.¹⁷ Коначно, Ашил Мбембе (Achille Mbembe) с правом препознаје у аутохтоности „перверзну структуру“ колонијалног мишљења.¹⁸

Додатне разлоге за подозрење према појму аутохтоности донела је, наиме, постколонијална епоха. Након повлачења империја, појам аутохтоности у бившим колонијама добија носећу улогу у конституисању националне свести и националне идеологије. То значи да се одређење „аутохтоног“ сада примењује и на себе самога, а не само на друге. Тиме, међутим, нису решени сви проблеми. Ослобођене заједнице и даље се конципирају по угледу на европске националне државе, уз потискивање сваке домаће алтернативе.¹⁹ Преузимање западне парадигме често је значило и прихватање националистичке идеологије, која је такође остатак из периода европске владавине.²⁰ Тако се 2002. године у Обали Слоноваче водила „Кампања за идентификацију становништва“, у којој је право на држављанство било условљено регистрацијом у селу из којег становник потиче, што је значило управо екстремну примену начела аутохтоности.²¹ Репресија у име тог начела и сукоби великог обима између „аутохтоних“ и „неаутохтоних“ популација карактеристични су и за многе друге афричке државе – Танзанију, Кенију, Етиопију или Руанду.²² Све то насиље спада у контекст афричког национализма, али је суштински наслеђе европске колонијалне владавине. У проблематично наслеђе белог човека спада и концепт демократије. У земљама Трећег света

¹⁶ Achille Mbembe, „Essai sur le politique en tant que forme de la dépense“, *Cahiers d'études africaines* 173–174 (2004), 169. У даљем тексту (Mbembe, „Essai sur le politique“).

¹⁷ За примере такве употребе, упор. Frantz Fanon, *Les damnés de la terre* (Paris: La Découverte, 2002), 43, 46, 131.

¹⁸ Achille Mbembé, „À propos des écritures africaines de soi“, *Politique africaine* 77 (2000), 35.

¹⁹ Herbst, *States and Power in Africa*, 100.

²⁰ Mbembe, „Essai sur le politique“, 169. Mbembe, *On the Postcolony*, 40.

²¹ Geschiere, *The Perils of Belonging*, 3.

²² Mbembe, „Essai sur le politique“, 159. Ćirjaković, *Globalna Afrika*, 41.

срећемо се са сличним трендом као у централној и источној Европи – након урушавања ауторитарних режима и успостављања мулти-партизма долази до све веће поделе становништва према етничкој линији. Карактеристична комбинација углавном неуспешне демократизације са национализмом, где истицање сопствене аутохтоности игра улогу од прворазредног значаја, има несрећне консеквенце, које се често скривају иза наводне бриге за домородачке или мањинске народе.

Најсудбоносније је, ипак, што до бујања позивања на аутохтоност долази истовремено у колонијама и у бившим метрополама – у тако различитим земљама какве су Обала Слоноваче и Француска, Конго и Белгија. Тешко је прихватити да је то случајна историјска подударност или феномен који се може до краја објаснити као вид реакције на свеобухватни процес глобализације, као што сматрају поједини истраживачи.²³ Та подударност је белег припадања заједничкој историји у којој, најчешће против своје воље, остају међусобно повезани некадашњи тлачитељи и њихове жртве.

Минорна аутохтоност потлачених

Уврежено схватање о два типа нације и национализма било је критиковано из различитих разлога.²⁴ На његова ограничења указује и разматрање улоге појма аутохтоности у политичком говору модерног доба. Између осталог, оно допушта да се сагледају разлози због којих аутохтоност није нужно десничарска или „реакционарна“. Она може бити еманципаторска, па и револуционарна, чак и када уважавамо чињеницу да не представља ништа више него историјски конструкт. Да би се појам аутохтоности тако преобликовао, потребан је, међутим, приличан мисаони напор.

Мада је најчешће схватан као обележје престижа, као у Атини класичног доба, наслов аутохтоног понекад је са собом носио и сасвим супротне конотације потлачености под влашћу страног господара и позива на ослобођење од њега. Корени тог значења аутохтоности сежу даље од историје деколонизације. Они се могу пратити у европској прошлости све до античке Грчке, а што се тиче модерне Европе, бар од прелаза из 17. у 18. век.

²³ Geschiere, *The Perils of Belonging*, 1–6.

²⁴ Упор. Subotić, Milan. *Na други поглед: прилог студијама национализма*. Београд: Институт за филозофију и друштвену теорију (Београд: Филип Вишњић, 2007) 81–135.

У историјском наративу чији је зачетник био Буленвилије (Boulainvilliers), заговорник расне супериорности племства у односу на народ и противник апсолутне монархије, први пут се тврди да је друштвена структура Француске хетерогена. У њој постоји двојство, па чак и подземни рат који се води између њена два главна елемента, због чега је јединство француске државе, оличено у апсолутистичком краљу, проблематично и спорно. Према Буленвилијеу, подела на племство и народ изводи се из једног историјског догађаја, из франачке, тј. германске инвазије на Галију. Тако, та подела одражава расну супротност између ратничке аристократије победничких Германа, Франака, и побеђеног галско-римског, староседелачког становништва, које је ранија власт Рима лишила његовог племства. Из историјске победе Франака произашла су, према Буленвилијеу, права или привилегије њихових аристократских наследника, које ће им монархија касније одузети. Упркос томе, крв те аристократије је чиста или прочишћена, због чега су једино њени припадници прави Французи – за разлику од простих, аутохтоних сељака, кметова везаних за земљу.²⁵

Овде је сувишно анализирати све заплете историјске конструкције Буленвилијеа и његових следбеника, на пример, његово излагање о савезу склопљеном између краља и потчињеног народа, помоћу којег је узурпирана власт племства и успостављена неограничена монархија, чиме је првобитни однос између победника и побеђених изокренут. Пређимо на револуционарну епоху: готово читав век касније, Сјејес (Sieyès), један од главних теоретичара Француске револуције, у свом најпознатијем спису (*Шта је трећи стање?*) настоји да успостави јединство француске нације на помало недоследан начин. Он одбацује схватање да војно освајање или победа сами по себи могу да утемеље права. Ипак, он истовремено наговештава да би се нова права можда ипак могла засновати на савременој историјској победи народног елемента – наследника галско-римског аутохтоног становништва, које су све до сада tlačили потомци Франака: „Зашто не бисмо послали назад у шуме Франконије све оне породице које и даље лудо полагају право да су произашле из расе освајача и да су наследиле права која проистичу из освајања?“ Сјејес се не одриче сасвим Буленвилијеовог жаргона

²⁵ Michel Foucault, *Society Must Be Defended. Lectures at the Collège de France* (New York: Picador, 2003), 127–202. Упор. Marcel Detienne, *Comment être autochtone. Du pur Athénien au Français raciné* (Paris: Seuil, 2003), 124–128.

расне чистоте и „прочишћене“ крви: „Тада ће, мислим, прочишћена нација моћи да се утеши што је сведена на то да је чине још само потомци Гала и Римљана. Заиста, ако већ хоћемо да правимо разлику према пореклу, не бисмо ли могли да откријемо нашим јадним суграђанима да порекло које се изводи од Гала и Римљана вреди бар колико и оно које проистиче од Сикамбара, од Вилса и других дивљака који су изашли из шума и мочвара старе Германије?“ Сличном преокретању подлеже затим и Буленвилијеова аристократска теза о освајању као извору права и слобода: „Трећи сталеж постаће племенит када и он постане освајачки“, када потлачени буду победили тлачитеље.²⁶

Наравно, за Сјејеса је суштинско јединство нације, коју, по њему, поред заједничког представничког тела, чини још само заједнички закон. Такав закон искључује све партикуларне привилегије, па и оне које се заснивају на раси. Али, није без значаја то што јединство читаве нације треба да успостави управо трећи сталеж, народ којим је раније владао страни тлачитељ, а који је сам староседелачки или домородан. Историја модерне демократије показује колико је тешко одстранити из њеног појма позивање на аутохтоност.

Да ли модерни филозофи имају нешто да нам кажу о проблематичном споју национализма и аутохтоности и о евентуалним еманципаторским моћима овог последњег појма? За разматрање тог питања намеће се Фихтеов пример. Фихтеово схватање нације често се поистовећује са органским и супротставља идеји нације какву је заступао Сјејес. Али, такво тумачење је само делимично тачно. Између двојице аутора постоје извесне сличности и аналогije, које треба осветлити.²⁷

Средишњи мотив Фихтеових *Говора немачкој нацији* је схватање да су Немци домородачки, аутохтони народ или пранарод (*Urvolk*). Фихте објашњава предности Немаца у односу на друге народе, од којих је најважнија та што они све до данашњег дана говоре сопствени, живи језик, управо њиховом аутохтоношћу. Како он каже, најочљивија разлика између судбине немачког народа и суд-

²⁶ Emmanuel Sieyès, *Qu'est-ce que le Tiers état?* (Paris: Société de l'histoire de la Révolution française, 1888), 32–33.

²⁷ Фихте је био и у личном контакту са Сјејесом, и то све до Наполеоновог државног удара од 18. бримера, којим је Француска револуција окончана: Reinhard Lauth, „Le véritable enjeu des *Discours à la nation allemande* de Fichte“, *Revue de théologie et de philosophie* 123 (1991), 249–250. У даљем тексту (Lauth, „Le véritable enjeu“).

бине „других народних грана које су произашле из истог корена“ – при чему пре свега треба мислити на Французе, чије је порекло такође германско – састоји се у томе што су они „остали у крајевима у којима је изворно боравио предачки народ (*Stammvolk*), док су се ови последњи иселили у друга подручја“. Зато су Немци „сачували и даље обликовали првобитни језик предачког народа“, док су они други „прихватили страни језик, који су мало по мало преобликовали на свој начин“. Како је рекао Балибар, Фихтеово схватање о аутохтоности Немаца не укључује географски детерминизам – Фихте изричито каже да су одлике неког поднебља безначајне за народни дух, који се пре свега изражава у језику. Али то, упркос Балибаровом тумачењу, нимало не умањује значај аутохтоности као првобитне фактичке датости која је предодредила будућу судбину немачког народа, укључујући и његове односе са другим народима. Управо захваљујући томе што су остали у својој постојбини, Немци су могли да задрже свој језик и своју културу, која се одликује духом животности, међусобног разумевања и заједништва, за разлику од културе оних Германа који су продрли на подручје римске власти, да би затим потпали под утицај тамошњих становника и њиховог „мртвог“ латинског језика.²⁸

Фихте је експлицитно одбацио схватање да су Немци у расном погледу чистији од других народа.²⁹ Ипак, несумњиво је да у његовом схватању да језик одређује „унутрашњу“ границу народа (за разлику од његове државне границе) долази до изражаја извесни културни национализам. У ствари, Фихтеов појам народа одговара одређењу нације из Аделунговог (*Adelung*) *Речника* (1774–1786), где се ова дефинише као „аутохтоно становништво неке земље уколико оно има заједничко порекло и заједнички језик, без обзира на то да ли је оно обједињено у једној држави или подељено на више њих“.³⁰ Код Фихтеа се, штавише, срећемо са читавим репертоаром мотива који можемо препознати и код нове европске деснице. Он се противи брисању свих разлика које чине специфичност појединих народа,

²⁸ Johann Gottlieb Fichte, „Reden an die deutsche Nation“, у *Fichtes Werke*, Band VII, ур. Immanuel Hermann Fichte (Berlin: Walter de Gruyter, 1971), 313. У даљем тексту (Fichte, „Reden“). Упор. Étienne Balibar, „Fichte et la frontière intérieure: à propos des *Discours à la nation allemande*“, у Étienne Balibar, *La crainte des masses: politique et philosophie avant et après Marx* (Paris: Galilée, 1997), 146.

²⁹ Fichte, „Reden“, 314.

³⁰ Johann Christoph Adelung, *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart*, Band III (Wien: Bauer, 1811), 439. Упор. Lauth, „Le véritable enjeu“, 263.

пошто сматра да се духовна природа може у потпуности остварити једино кроз њихову различитост; он критикује моћ коју империјалистичким народима даје владавина над морем – природним елементом који је супротан чврстој земљи и отеловљењем нестабилности и неукорењености; он осуђује светску трговину и тежњу за луксузом коју ова подстиче, и залаже се за аутархичну, затворену трговачку државу. Осим тога, он се супротставља плану стварања светске државе, у којој види „универзалну монархију“ замишљену по узору на Рим. Фихтеове речи да светска монархија (која је, на срећу, немогућа), мрви у себи све клице човечности које пребивају у човечанству како би у тако разливено тесто утиснула било какав нови облик, могу да подсете на десничарску критику глобализма и наднационалне државе.³¹

Све то, међутим, не значи да се Фихтеов концепт аутохтоног пра-народа може изједначити са десничарским позивањима на аутохтоност. Томе је разлог чињеница да Фихте од почетка сагледава однос између аутохтоног и странца у перспективи доминације, при чему положај аутохтоног без изузетка одговара положају потлаченог, а место странца тлачитељу. По томе се Фихтеово виђење може упоредити са наведеним одељцима Сјејесовог списка, што је посебно занимљиво, пошто се у Фихтеовим *Говорима*, на оси супротности између тлачитеља и потлачених, Сјејесово виђење односа између „германског“ и „латинско-француског“ изокреће као у огледалу: за Фихтеа су Немци потлачени аутохтони народ, док су Французи страни тлачитељи. Фихте примећује како све што је немачко носи са собом значење простог (*gemein*), обичног или мање вредног, и то не само у савременом историјском тренутку, обележеном Наполеоновом владавином, већ још од римског доба. Немачки народ је чак интериоризовао власт империјалног господара, на чије је место у новије време дошао Француз, странац који је у ствари романизовани Герман. Зато и самим Немцима немачке речи звуче вулгарно и просто, за разлику од оних које су латинског порекла.³² Али и томе има лека. Немци се у будућности могу ослободити страног господара у себи самима тако што ће својим тобожњим манама, које су сада и међу њима предмет подсмеха – неискварености, природности, наивности, наводно претераној озбиљности – придати позитиван смисао, који им изворно и припада. Стога Фихте позива Немце да благо-

³¹ Fichte, „Reden“, 465–467.

³² *Ibid.*, 336–337.

слове своје поразе као најкориснију ствар која им се могла догодити, а оне који су их поразили као своје добротине.³³ У ствари, Фихтеов говор о аутохтоности пра-народа је један облик подређеног, минорног говора потлачених – и то не само с обзиром на страног господара већ и на немачку социјалну структуру, јер је окренут против виших слојева друштва, који су усвојили антинемачке предрасуде.³⁴ Фихтеов допринос састоји се у томе што је у свој појам пра-народа укључио тај еманципаторски импулс, а не у налажењу средњег пута између два схватања нације, органског и волунтаристичког. Фихте је, штавише, доследнији од Сјејеса у настојању да разоткрије и укине однос доминације између господара и потчињених. За разлику од Сјејеса, он ни у мислима не ставља пранарод у положај победника. Посебно, немачки народ не треба да тежи успостављању царства у којем би његовој власти били потчињени други. Тако се Фихтеова полемика против „универзалне монархије“ односи не само на Наполеонову империју већ и на одговарајуће концепте о немачком царству који су се појавили као реакција на француску окупацију.³⁵ Немачка нација је самодовољна. Да се у њен државни живот није уплео „странац“, она би била способна да живи ослоњена само на себе саму, без икакве потребе да господари над другима.

Зато је Фихте могао да формулише једну од најверљивијих критика европског колонијализма, која је уско повезана с његовим схватањем о аутархичности и аутохтоности немачког народа. Наравно, Фихтеов појам пра-народа не може се замислити без светско-историјског искуства колонијализма. Али, Немачко царство бар није имало удела у колонизацији остатка света – као што Фихте обазриво каже, Немци су у том подухвату учествовали само посредно, уколико су и они Европљани – а тако треба и убудуће да остане.³⁶ Фихте је добро разумео да међународноправна доктрина о равнотежи снага

³³ *Ibid.*, 473.

³⁴ *Ibid.*, 371. О смислу појма минорног, упор. Владимир Милисављевић, „Појам минорне науке у филозофији Делеза и Гуатарија“, у *Наука и идентитет*, књига 6, том 2, ур. Владимир Милисављевић (Пале: Филозофски факултет, 2012), 115–119.

³⁵ Упор. Martial Gueroult, „Fichte et la Révolution Française“, *Revue philosophique de la France et de l'Étranger* 9–12 (1939), 310, и Lauth, „Le véritable enjeu“, 263.

³⁶ Fichte, „Reden“, 466. Лаут скреће пажњу да је суштински циљ Фихтеовог списка *Затворена трговачка држава* био спречавање будућег немачког колонијализма: Lauth, „Le véritable enjeu“, 252. Наравно, историја Немачке у 19. и 20. веку није следила смер који је Фихте желео да јој зацрта – али, било би бесмислено сматрати њега одговорним за то.

на европском континенту, чија је жртва било јединство Немачке, има своје наличје у теорији и пракси ваневропског колонијализма, где рат који се води између империјалних сила не познаје никаква правна ни морална ограничења.³⁷ Зато је судбина Немачке необична. Могло би се рећи да, према Фихтеу, положај Немачке у Европи одговара положају колонизованих народа изван ње. Фихтеов пример показује да је могуће мислити Европљане као аутохтоне не наносећи неправду колонизованим народима света.

Перверзна структура аутохтоности

Фихтеов критички став према колонијализму није само ствар његовог политичког опредељења, већ је заснован у његовој филозофији, која се може тумачити управо у кључу урођеничког или домородачког мишљења.³⁸ То је филозофија бесконачног, слободног живота, који се опире укалупљивању у границе и чврста одређења или строго омеђене идентитете. Одлучујућа предност немачког у односу на друге језике у Фихтеовим очима долази од тога што је то живи језик – језик у постајању, у којем нису фиксирана сва значења, и који је зато способан да изрази живу, слободну мисао. У основи, бити припадник Фихтеовог пра-народа не значи ништа друго него хтети бити слободан. Фихте изричито каже да је „Немац“ свако ко усваја тај дух слободе, без обзира на то где је рођен и који језик говори.³⁹ Стога његова концепција нације не представља супротност теорије слободног пристанка.

Позивања на аутохтоност код европске нове деснице, која имају за циљ учвршћивање или потпуно затварање граница за становнике бивших колонија, имају сасвим другачији карактер. Ашил Мбембе је говорио о перверзној структури аутохтоности имајући у виду инструментализацију тог појма од стране ауторитарних афричких режима и њене катастрофалне последице. Десничарско истицање аутохтоности код самих Европљана може се схватити као корак даље у первертирању тог појма. Код заговорника те оријентације

³⁷ Упор. Johann Gottlieb Fichte, „Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters“, у *Fichtes Werke*, Band VII, ур. Immanuel Hermann Fichte (Berlin: Walter de Gruyter, 1971), 204–205.

³⁸ Жан-Кристоф Годар, „Фихте, или стална домородачка револуција“, *Theoria* 3 (2012), 45–53.

³⁹ Fichte, „Reden“, 375.

изостаје како свест о цивилизаторској историјској мисији Европе, која је била обележје ранијих империјалних и колонијалних подухвата, тако и перспектива ослобођења, која представља срж минорне аутохтоности потлачених.

Када је Антонен Кампана, аутор блога о аутохтоности Европљана, изједначио домородне Французе са становницима угрожених урођеничких племена, он је пошао од резултата до којих је довела вишевековна историја колонијализма и деколонизације. Један од тих резултата је *Декларација Уједињених нација о правима аутохтоних народа* из 2007. године.⁴⁰ У њој је реч о правима аутохтоних народа која треба да поштују суверене државе на чијој територији они живе. Тако, циљ *Декларације* је спречавање дискриминације, као и позитивна заштита идентитета, традиције, обичаја, културе и институција мањинских староседелачких заједница, које су вековима биле на мети колонијалних сила. У та права и слободе спадају право на самоопредељење и на различитост.

Оригиналност поменутог блогера, али и његов цинизам, састоји се у томе што је, у име француских староседелаца, написао и објавио одговарајућу „Декларацију о правима аутохтоног француског народа“ – народа који живи у „наднационалној“ и „републиканској“ држави Француској (чији се назив у тексту увек појављује под наводницима), и који треба заштитити управо од те државе. У том документу, Кампана је дословно преузео све одредбе *Декларације Уједињених нација* које се односе на заштиту аутохтоних народа од дискриминације и асимилације, на њихово право на самоопредељење и једнакост са другим народима, на очување традиције и идентитета француског народа, и самим тим учинио те одредбе бесмисленим.⁴¹

У Преамбули *Декларације Уједињених нација* изричито се помињу историјске неправде које су аутохтони народи претрпели, колонизација и одузимање земље и богатства, о чему, наравно, нема ни помена у „Декларацији о правима аутохтоног француског народа“. Тако се поставља питање: с којим правом становници развијених западних земаља, који су се вековима богатали на рачун аутохтоног становништва других континената, могу претендовати на статус аутохтоних и, према томе, угрожених народа?

⁴⁰ *Déclaration des Nations Unies sur les droits des peuples autochtones* (2007), преузето 6.9.2017, http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_fr.pdf.

⁴¹ Campana, „Déclaration“.

Пренесимо се на тренутак у 1931. годину, када је моћ европских империјалних сила, као и сама „колонијална идеја“, била на врхунцу. Те године је одржана мегаломанска Међународна колонијална изложба намењена масовној публици, коју је за шест месеци посетило неколико милиона Француза, и која свакако припада проблематичном наслеђу француске „колонијалне Републике“. Декларисани циљ изложбе био је да „на тлу метрополе отелотвори удаљено присуство свих делова Империје“. Она је била организована као спектакл, који је, поред уметничких дела и архитектуре, укључивао приказивање живих људи у њиховим свакодневним активностима, плесу или верским церемонијама. Али, тај спектакл често је личио на циркус или зоолошки врт. Између осталог, на захтев организатора, једна група домородаца имала је задатак да глуми људождере да би забавила посетиоце. Ти „урођеници“, доведени из најудаљенијих крајева света посебно у ту сврху, боравили су у Паризу у крајње нехуманим и понижавајућим условима. Колонијална изложба данас се доживљава као прворазредни скандал, али је другачије било у време када је одржана – супротставили су јој се само комунисти и надреалисти, који су позвали на њен бојкот. Луј Арагон је чак поставио алтернативну, антиимперијалистичку изложбу, чији је циљ био да покаже супериорност првобитне уметности у односу на европски кич, али је њу посетило само неколико хиљада људи.⁴² Можда је био могућ и другачији облик оспоравања: да би се претензија аутохтоних Француза на статус угрожене мањине учинила историјски вероватном, било би неопходно бар моћи замислити и један „француски павиљон“, у којем би на сличан начин био представљен приватни и јавни живот домаћина, и то обојен предрасудама које о њима гаје други народи. Наравно, то је тешко изводљиво, баш као што је тешко схватити имигранта који долази у Европу бежећи од рата или беде у својој земљи као империјалног господара чији је циљ да пороби домаће становништво.

Коначно, у новом европском антиимигрантском покрету изражава се промена у карактеру национализма. Она је тако далекосежна да нас то наводи да се запитамо да ли је овде уопште још реч о национализму. Заговорници антиимигрантске политике данас прелазе чак и преко позитивних аспеката појма аутохтоности које су

---

⁴² Charles-Robert Ageron, „L’Exposition coloniale de 1931: Mythe républicain ou mythe impérial?“, у *De „l’Algérie française“ à l’Algérie algérienne*, vol. 1, ур. Charles-Robert Ageron (Saint-Denis, Bouchène, 2005), 369–386.

ранији, чак и веома радикални националисти умели да препознају. Тако је Морис Барес, уз све што му се иначе може пребацити, схватао аутохтоност и као регионалну припадност, која представља коректив државног централизма и основу локалне партиципативне демократије.⁴³ Све то изостаје у национализму затварања који је обележје нове европске деснице. Первертирање аутохтоности довршава се њеним пражњењем од сваког супстанцијалног садржаја. Позивање на сопствену аутохтоност своди се на гест истицања супериорности онога ко је дошао раније, ко је „свој на своме“, а своју вредност потврђује још само презиром према другоме. Наметљиво дистанцирање од идеје Републике с којим се срећемо код заговорника европске аутохтоности допушта да се иза фасаде органског схватања нације, на које се они понекад позивају, препозна последњи остатак империјалистичке свести.

Поменуто Перелманово „правило правде“ има једно ограничење: на исти начин треба поступати само према оним бићима која су иста у суштинским аспектима.⁴⁴ Када је реч о припадницима аутохтоних колонизованих народа и „аутохтоним“ Европљанима, то никако није случај. Али, разлика између њих не може се схватити полазећи од атомистичког или волунтаристичког појма нације. Да би се она разумела, неопходно је да се у појам нације укључе и историјски услови њеног настанка. Јер, извор разлике о којој је ту реч је управо историјска неправда коју је Европа нанела колонизованим народима.

ЛИТЕРАТУРА

Милисављевић, Владимир. „Појам минорне науке у филозофији Делеза и Гуатарија“. У *Наука и идентитет*, књига 6, том 2, уредник Владимир Милисављевић, 115–128. Пале: Филозофски факултет, 2012.

* * *

Adelung, Johann Christoph. *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart*, Band III. Wien: Bauer, 1811.

⁴³ Brigitte Krulic, „Le peuple chez Maurice Barrès, une entité insaisissable entre unité et diversité“, рад представљен на скупу, „Peuple’ et ’Volk“, Nanterre, France, 10.12.2005. У *Sens public. Revue électronique internationale* (2007) 3–13, преузето 7.9.2017, http://www.sens-public.org/article.php?id_article=384.

⁴⁴ Упор. Perelman и Olbrechts-Tyteca, *Traité de l’argumentation*, 295.

- Ageron, Charles-Robert. „L'Exposition coloniale de 1931: Mythe républicain ou mythe impérial ?“. У *De „l'Algérie française“ à l'Algérie algérienne*, vol. 1, уредник Charles-Robert Ageron, 369–386. Saint-Denis: Bouchène, 2005.
- Balibar, Étienne. „Fichte et la frontière intérieure: à propos des *Discours à la nation allemande*“. У Étienne Balibar, *La crainte des masses: politique et philosophie avant et après Marx*, 131–156. Paris: Galilée, 1997.
- Antonin Campana. „Déclaration des droits du peuple autochtone de France“, 14.6.2017. *Terre autochtone: le blog des aborigènes d'Europe*. Преузето 25. 8. 2017, <http://www.autochtonisme.com/2017/06/synthese-autochtone-19-declaration-des-droits-autochtones.html>.
- Ćirjaković, Zoran. *Globalna Afrika*. Beograd: Arhipelag, 2013.
- Detienne, Marcel. *Comment être autochtone. Du pur Athénien au Français raciné*. Paris: Seuil, 2003.
- Fanon, Frantz. *Les damnés de la terre*. Paris: La Découverte, 2002.
- Foucault, Michel. *Society Must Be Defended. Lectures at the Collège de France*. New York: Picador, 2003.
- Fichte, Johann Gottlieb. „Die Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters“. У *Fichtes Werke*, Band VII, уредник Immanuel Hermann Fichte, 3–256. Berlin: Walter de Gruyter, 1971.
- Fichte, Johann Gottlieb. „Reden an die deutsche Nation“. У *Fichtes Werke*, Band VII, уредник Immanuel Hermann Fichte, 259–499. Berlin: Walter de Gruyter, 1971.
- Gueroult, Martial. „Fichte et la Révolution Française“. *Revue philosophique de la France et de l'Étranger* 9–12 (1939): 226–320.
- Geschiere, Peter. *The Perils of Belonging: Autochthony, Citizenship and Exclusion in Africa and Europe*. Chicago: The University of Chicago Press, 2009.
- Godar, Žan-Kristof. „Fihte, ili stalna domorodačka revolucija“. *Theoria*, 3 (2012): 45–53.
- Herbst, Jeffrey. *States and Power in Africa: Comparative Lessons in Authority and Control*. Princeton: Princeton University Press, 2000.
- Krulic, Brigitte. „Le peuple chez Maurice Barrès, une entité insaisissable entre unité et diversité“. Рад представљен на скупу „’Peuple’ et ’Volk’“, Nanterre, France, 10.12.2005. У *Sens public. Revue électronique internationale* (2007), 3–13. Преузето 7.9.2017, http://www.sens-public.org/article.php3?id_article=384.
- Reinhard Lauth. „Le véritable enjeu des *Discours à la nation allemande* de Fichte“. *Revue de théologie et de philosophie* 123 (1991): 249–273.
- Machiavelli, Marta. „La Ligue du Nord et l'invention du 'Padan'“. *Critique internationale* 10 (2001): 129–142.
- Mbembé, Achille. „À propos des écritures africaines de soi“. *Politique africaine* 77 (2000): 16–43.

- Mbembe, Achille. *On the Postcolony*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2001.
- Mbembe, Achille. „Essai sur le politique en tant que forme de la dépense”. *Cahiers d'études africaines* 173–174 (2004): 151–192.
- Milislavljević, Vladimir. *Kada su ljudi nicali iz zemlje: autohtonost u govoru antičke Grčke*. Beograd: Fedon, 2016.
- Perelman, Chaïm и Olbrechts-Tyteca, Lucie. *Traité de l'argumentation*. Bruxelles: Éditions de l'Université de Bruxelles, 2008.
- Sieyès, Emmanuel. *Qu'est-ce que le Tiers état?* Paris: Société de l'histoire de la Révolution française, 1888.
- Subotić, Milan. *Na drugi pogled: prilog studijama nacionalizma*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju Beograd: Filip Višnjić, 2007.
- Wehler, Hans-Ulrich. *Nationalismus: Geschichte, Formen, Folgen*. München, Beck, 2001.

Документи

- Rhône-Alpes, Conseil régional. Assemblée plénière, jeudi 19 et vendredi 20 juin 2014. Procès verbal. Презеро 26.7.2017, <http://deliberations.rhonealpes.fr/RecueilsPDF/2014/CompteRendu/PVAP/PVAP%202014-06-19.PDF>.
- Déclaration des Nations Unies sur les droits des peuples autochtones*, 2007. Презеро 6.9.2017, http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_fr.pdf.

AUTOCHTHONY AND NATIONALISM

Vladimir Milislavljević

Summary This paper deals with the rising actuality of the concept of autochthony in the contemporary right-wing political discourse in Europe, particularly in France. Appeals to autochthony are allegedly aimed at protecting the cultural identity of the European population faced with the threat of uncontrolled immigration. Champions of this new kind of autochthony often emphasize that they only request for Europeans equal rights as the ones accorded to indigenous peoples in the formerly colonized parts of the world. However, this argument is historically misplaced since it deliberately overlooks the difference between the colonizer and the colonized, the oppressor and the oppressed. The concept of autochthony can be given positive moral content only if it is freed from the context of colonial domination

„УКАЛУПЉИВАЊЕ” ИЛИ ПРЕКОРАЧЕЊЕ ГРАНИЦА

which gave it rise, as is shown by the interpretation of some aspects of Fichte's Addresses to the German Nation.

Keywords: autochthony, colonization, nation, nationalism, oppression, territory